

บทที่ 3

ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดสิงห์บุรี

สิงห์บุรีเป็นจังหวัดเล็กแห่งหนึ่ง มีพื้นที่ทั้งจังหวัดกว้าง 841 ตารางกิโลเมตร ตัวเมืองตั้งอยู่ปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาโดยหันหน้าออกแม่น้ำ ศาลากลางและศาลจังหวัดเป็นอาคารสมัยรัชกาลที่ 5 สิงห์บุรีมีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 140 กิโลเมตร ทางตอนใต้ของตัวเมืองมีแม่น้ำลพบุรีและแม่น้ำน้อยไหลผ่าน ไม่มีภูเขา ลักษณะเขตพื้นที่ของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มและลาดเทจากพื้นที่ส่วนเหนือของจังหวัด มาสู่ตอนกลางและตอนใต้ความลาดเทดังกล่าวอยู่ในระดับสูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 19 เมตรลงไปถึง 2 เมตร

พื้นที่และอาณาเขต

สิงห์บุรีมีอาณาเขตการปกครองติดต่อกับจังหวัดในภาคกลางรวม 5 จังหวัดคือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับพื้นที่จังหวัดชัยนาทและจังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดชัยนาท

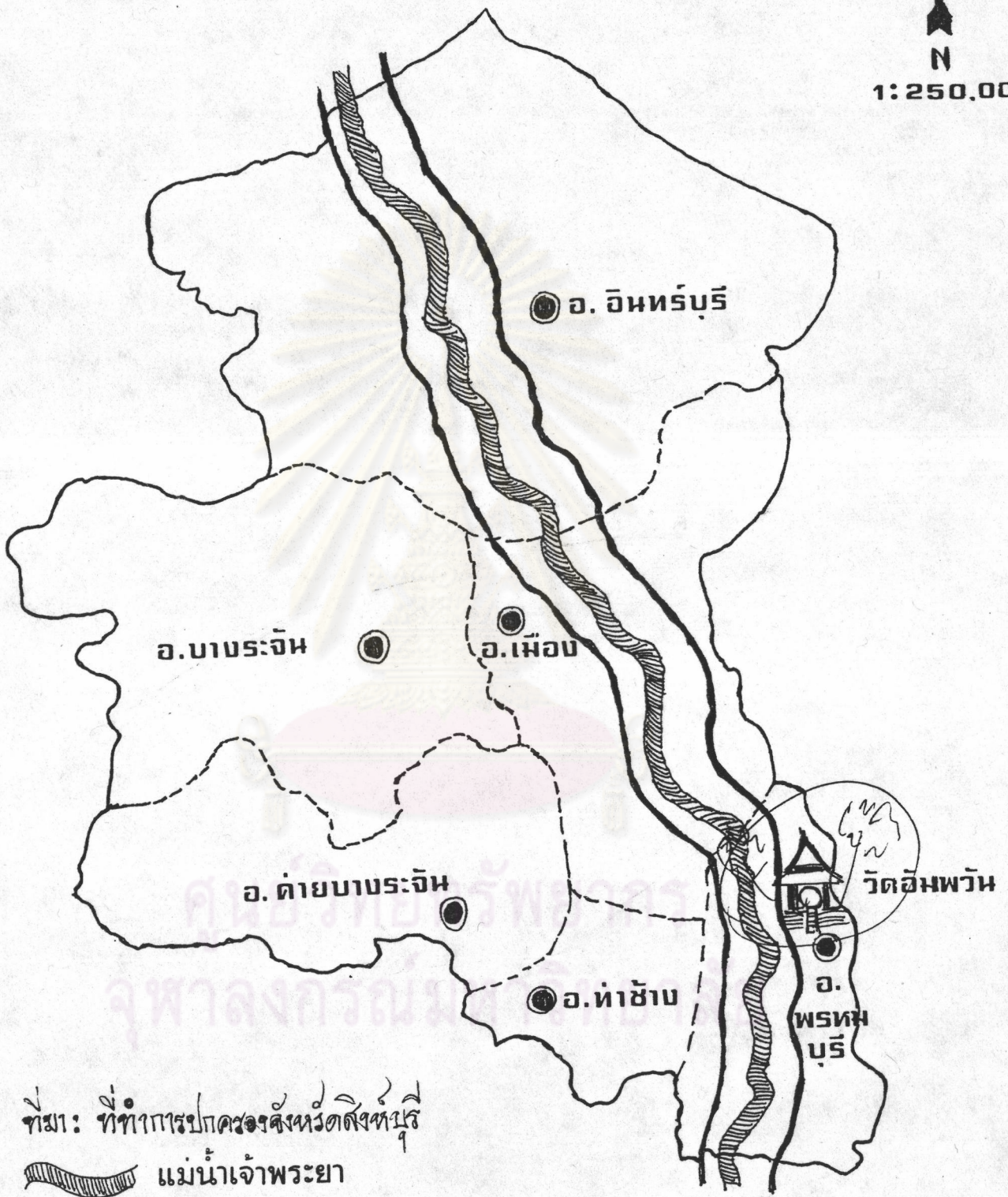
การปกครอง

สิงห์บุรีแบ่งการปกครองเป็น 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบางระจัน อำเภอพรหมบุรี อำเภออินทร์บุรี อำเภอท่าช้าง และอำเภอค่ายบางระจัน มีประชากรสำรวจสถิติเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 มีทั้งหมด 230,016 คน เป็นชาย 111,883 คน เป็นหญิง 118,133 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและหัตถกรรม

แผนที่จังหวัดสิงห์บุรี

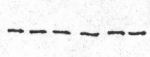

1:250,000

ที่มา: ที่ทำการปกครองจังหวัดสิงห์บุรี

 แม่น้ำเจ้าพระยา

 เขตอำเภอ

อำเภอพรหมบุรี

เป็นเมืองเก่าแก่จากหลักฐานประวัติศาสตร์พบว่า เมืองพรหมบุรีมีอยู่แล้วในสมัยเริ่มสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ศัตรูสำคัญของคนไทยคือพม่า มีเหตุการณ์ต่อสู้กับพม่าถึง 2 ครั้งในปัจุบันบริเวณที่พม่าตั้งค่ายอยู่ที่เมืองพรหมบุรีนั้น ยังมีร่องรอยเป็นคันดินปรากฏที่ตำบลบ้านแบ้ง อำเภอพรหมบุรี ซึ่งปัจจุบันถนนสายเอเชียได้ตัดผ่านคูค่ายพม่า มีลักษณะเป็นคันดินยาวรูปปีกกาสูง 4.50 กว้าง 5 เมตร ยาว 300 เมตร เวลานั่งรถสายเอเชียในเวลากลางวัน จะสังเกตเห็นแนวคูค่ายพม่านี้ได้ชัดเจน

สภาพภูมิอากาศ

พื้นที่อำเภอพรหมบุรี มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ทุกท้องที่ในเขตอำเภอพรหมบุรี ไม่มีภูเขา จึงมีลักษณะเหมาะสมในการประกอบอาชีพกสิกรรม โดยเฉพาะการทำนา พื้นที่ตอนกลางมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน นอกจากประชาชนจะตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่แล้ว ประชาชนจึงนิยมปลูกพืชผักสวนครัวตามตลิ่งริมแม่น้ำอีกด้วย และในท้องที่มีระบบชลประทานส่งน้ำไหลผ่าน ทำให้เกษตรกรทำนาปรังได้ และบางปีสามารถปลูกพืชไร่ได้ อำเภอพรหมบุรีมีดินฟ้าอากาศเหมือนทุกอำเภอในภาคกลาง

อาชีพ

ประชากรอำเภอพรหมบุรีประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันมีการทำนาร้อยละ 80 นอกจากนั้นทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และอาชีพบริการต่าง ๆ

ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอพรหมบุรีประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม มีปริมาณสูงที่สุดถึง 96.5% อีกร้อยละ 3.5 เป็นประชากรวัยแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและการบริการต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของครอบครองที่ดินประกอบการเกษตร อย่างไรก็ตามอัตราการเช่าที่ดินเพื่อ

การประกอบการเกษตรเริ่มขยายตัวเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการคือ ที่ดินขายได้ราคาดี และบางปีผลผลิตไม่ได้ผลเต็มที่เพราะสภาพอากาศ ทำให้รายจ่ายในครอบครัวสูงขึ้น จึงทำให้ชาวนาขายที่ดิน หรือที่ดินที่ครอบครองหลุดไปเป็นของคนอื่น

การปกครอง

อำเภอพรหมบุรีมีเขตการปกครองในปัจจุบัน 7 ตำบล 41 หมู่บ้าน คือ

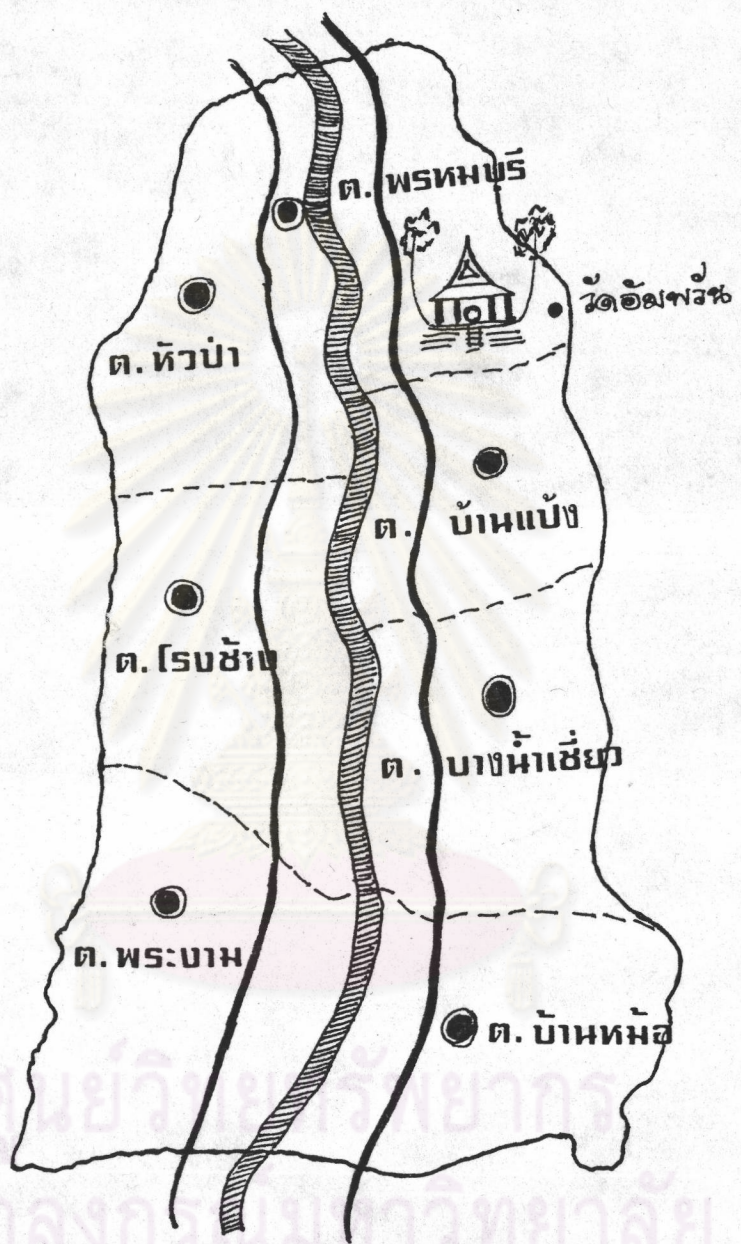
1. ตำบลหัวป่า	แบ่งเป็น	4	หมู่บ้าน
2. ตำบลพรหมบุรี	แบ่งเป็น	6	หมู่บ้าน
3. ตำบลบ้านแบ่ง	แบ่งเป็น	5	หมู่บ้าน
4. ตำบลโรงช้าง	แบ่งเป็น	6	หมู่บ้าน
5. ตำบลบางน้ำเชี่ยว	แบ่งเป็น	6	หมู่บ้าน
6. ตำบลพระงาม	แบ่งเป็น	6	หมู่บ้าน
7. ตำบลบ้านหม้อ	แบ่งเป็น	8	หมู่บ้าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1:000,000

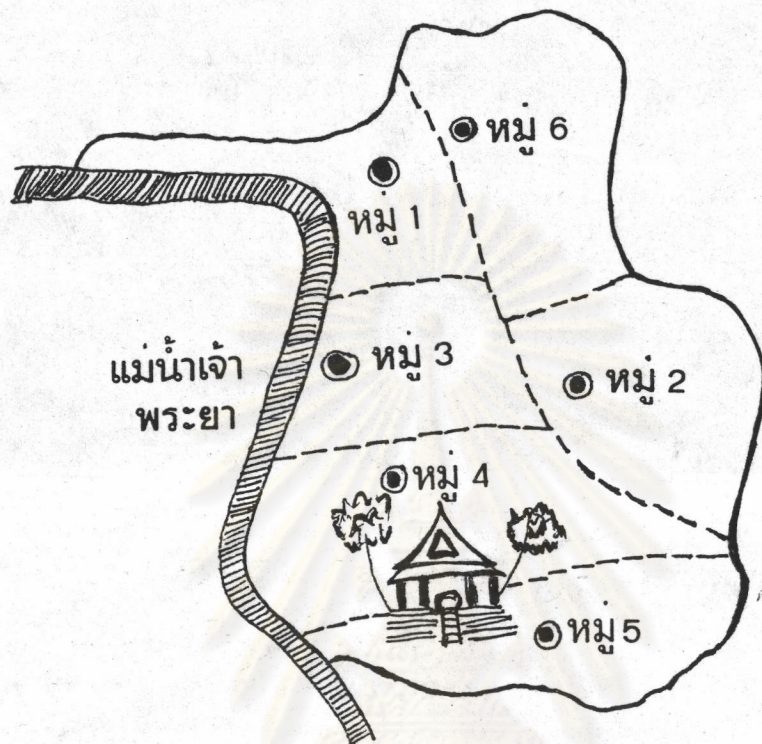
แผนที่อำเภอพรหมบุรี

ที่มา: ที่ทำการปกครองจังหวัดสิงห์บุรี

- แม่น้ำเจ้าพระยา
- ถนน

แผนที่ตำบลพรหมบุรี

ที่มา : แผนที่ชลประทาน

————— เขตตำบล

----- เขตหมู่บ้าน

คำอธิบาย ตำบลพรหมบุรีแบ่งออกเป็น 6 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านบางหมื่นหาญ

หมู่ที่ 2 บ้านบางสำโรง

หมู่ที่ 3 บ้านเตาอิฐ

หมู่ที่ 4 บ้านอัมพวันเหนือ

หมู่ที่ 5 บ้านอัมพวันใต้

หมู่ที่ 6 บ้านบางงา

ชุมชนอัมพวันเหนือ-อัมพวันใต้

ชุมชนอัมพวันเหนือ-อัมพวันใต้ มีวัดอัมพวันเป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน หน้าวัดเป็นโรงเรียนในสังกัดประถมศึกษา (สปอ.) ชื่อโรงเรียนวัดอัมพวัน ชาวบ้านมีความผูกพันกับวัดอย่างใกล้ชิดเนื่องจากมีความเคารพศรัทธาท่านเจ้าอาวาส ชาวบ้านถือว่าท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้ทรงศีล เป็นผู้มีความรู้สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ในอนาคตได้ เมื่อเกิดปัญหาอะไรขึ้นในครอบครัวหรือในละแวกบ้าน ชาวบ้านจะไปปรึกษาหารือกับท่านเช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีปัญหาชีวิตก็จะไปให้ท่านรดน้ำมันต์หรือเป่ากระหม่อมให้ หรือถ้ามีผู้เข้าอบรมปฏิบัติวิปัสสนามาก ๆ ชาวบ้านจะบอกปากต่อปากมามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่พระภิกษุวิสุทฺธิคุณจัดขึ้น เช่น มีส่วนร่วมในการเป็นแม่ครัว หรือมาช่วยทำความสะอาดบริเวณวัด การดำเนินชีวิตเป็นไปแบบไม่มีพิธีรีตองจะออกไปทำงานเวลาใดก็ได้ สิ่งสำคัญที่สุดที่พบในชุมชนอัมพวันเหนือ-อัมพวันใต้คือ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูทักท้วง และความรับผิดชอบกันโดยปราศจากการลักขโมย ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องบุญ-บาป เรื่องการเกิดชาตินี้ชาติหน้า อิทธิพลเหล่านี้ชาวบ้านกล่าวว่า ได้รับมาจากท่านเจ้าอาวาส ภายในหมู่บ้านมีหอกระจายข่าว ซึ่งผู้ประกาศคือพระภิกษุวิสุทฺธิคุณจะประกาศให้ชาวบ้านทราบในกรณีที่วัดอัมพวันมีพิธีกรรมและกิจกรรมทางพุทธศาสนาจะขอแรงงานเหนือบ้านใต้มาช่วยกันที่วัด ชาวบ้านก็จะมาในวันเวลาดังกล่าวเป็นลักษณะใครว่างจากภาระกิจก็มาช่วย

การจัดตั้งบ้านเรือน

การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะอยู่กันเป็นกระจุกมีผู้อยู่อาศัย 95 หลังคาเรือนครอบครัวมีลักษณะเป็นเครือญาติอยู่ใกล้ ๆ กัน ชาวบ้านมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักมักนิยมสร้างบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและตามแนวถนน เนื้อที่บริเวณบ้านกว้างขวางเพียงพอที่จะปลูกพืชผักสวนครัวเล็ก ๆ น้อย ๆ สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนยกพื้นสูง พื้นปูด้วยกระดานไม้เนื้อแข็งแผ่นใหญ่ ฝาทำด้วยไม้ทาสีน้ำตาลไหม้ หลังคามุงด้วยสังกะสี นิยมปลูกต้นชะอมทำเป็นรั้วบ้าน ใต้ถุนเปิดโล่งบางบ้านใช้ทำเป็นคอกเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ หมู บางบ้านใช้ใต้ถุนเป็นร้านค้า หรือเป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร เช่น จอบ เสียม รถไถนา บางบ้านก็มียุ้งฉางอยู่ในบ้านด้วย

ในตอนเช้าผู้เป็นแม่จะตื่นแต่เช้าตามเสียงระฆัง หุงหาอาหารส่วนหนึ่งเพื่อทำบุญ ตักบาตรในตอนเช้า อีกส่วนหนึ่งเพื่อให้บุตรหลานได้ทานก่อนไปโรงเรียน และอีกส่วนหนึ่งเตรียมไว้เพื่อไปนา ผู้ที่เหลือเฝ้าบ้านคือเด็กและคนแก่ พาหนะที่ใช้ไปนาก็แล้วแต่สภาพเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว ที่มีฐานะก็ใช้รถมอเตอร์ไซด์ รองลงมาก็รถอีแต่น และรถจักรยาน 2 ล้อ สมาชิกในครอบครัวจะกลับมาพบกันอีกครั้งในตอนเย็น คือ กลับจากโรงเรียน กลับจากนา

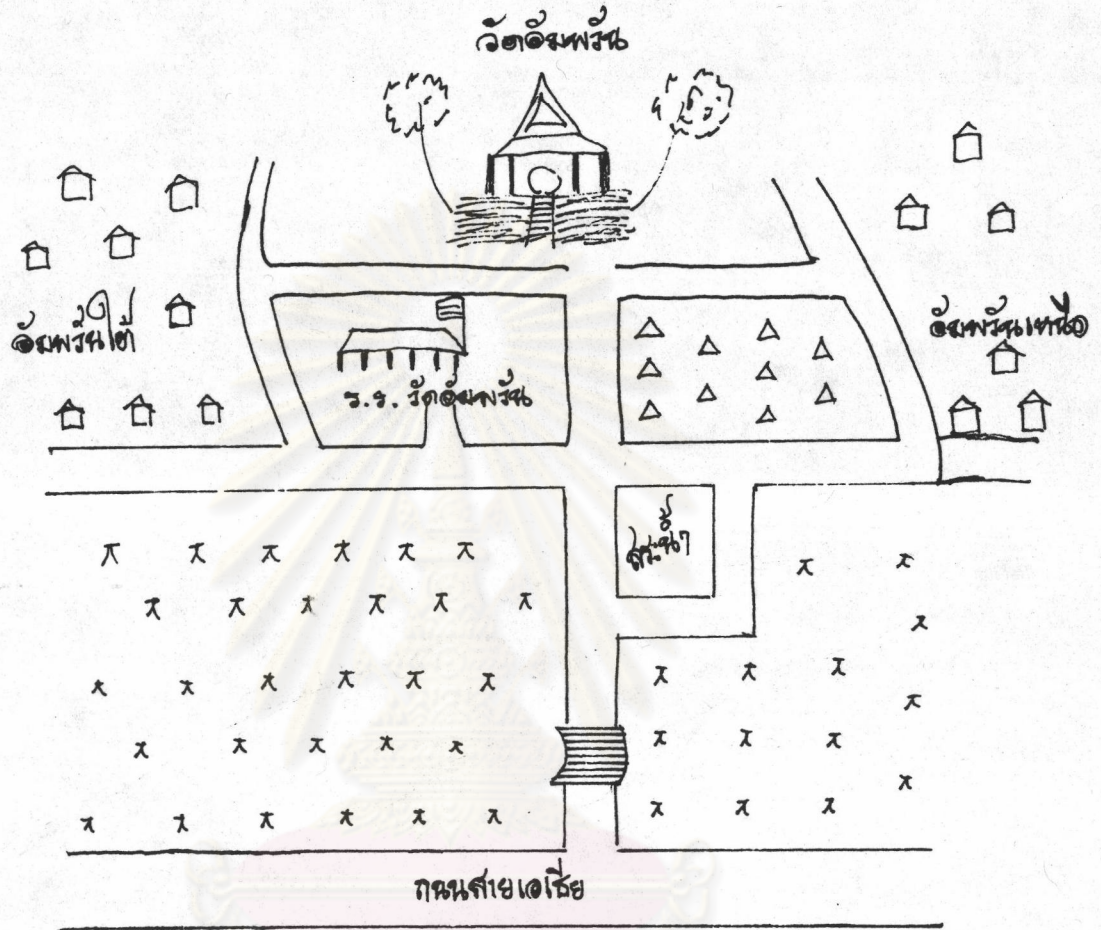
วัดอัมพวัน : ประวัติความเป็นมา

วัดอัมพวันเริ่มก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยใดนั้น ไม่สามารถค้นหาหลักฐานได้ มีแต่หลักฐานปรากฏอยู่ตามลำดับดังนี้ พ.ศ. 2200 คณะอุบาสก อุบาสิกา ของวัดอัมพวันได้สร้างตู้พระธรรมถวายวัดอัมพวันจำนวน 1 ตู้ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีพระครูญาณสังวรเป็นเจ้าอาวาส

ใน พ.ศ. 2310 ได้ปรากฏหลักฐานคือตู้พระไตรปิฎกลาดรดน้ำสร้างถวายวัดอัมพวันจำนวน 1 ตู้ พ.ศ. 2466 อุบาสิกาแก้วได้สร้างตู้พระไตรปิฎกลาดรดน้ำถวายวัดอัมพวันอีกจำนวน 1 ตู้ เมื่อถึงพ.ศ. 2480 ชาวบ้านวัดอัมพวันพร้อมด้วยเจ้าคณะอำเภอพรมบุรีเห็นว่าวัดอัมพวันทรุดโทรมเป็นอันมาก จึงไปอารธนาพระอธิการหล้า เหมโก ซึ่งพำนักอยู่วัดประสูก อำเภอลือบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มาเป็นเจ้าอาวาส และได้ปรับปรุงวัดอัมพวันดีขึ้นเป็นลำดับตลอดมาเช่น กุฏิ ศาลาการเปรียญ หอประชุมและบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีขึ้น ต่อมาพระอธิการหล้า เหมโก จะลาสิกขาท่านจึงได้ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอพรมบุรีไปอาราธนาท่านพระครูปลัด จรัญ ฉัตรโม ซึ่งประจำอยู่วัดพรมบุรี อำเภอพรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีมาเป็นเจ้าอาวาสแทนพระอธิการหล้า เหมโก สืบต่อมาซึ่งท่านได้มาประจำอยู่วัดอัมพวันได้ปรากฏหลักฐาน การพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ เป็นผลงานสืบต่อมามากมาย

แผนที่วัดอัมพวัน

หลักกิโลเมตรที่ 130

ศูนย์วิทยุตำรวจ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- = โรงเรียนวัดอัมพวัน
- = กุฏิพระ
- = กุฏิแม่ชี และผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
- = สะพาน
- = หมู่บ้าน
- = ตั๊ก

สภาพทั่วไปภายในวัดอัมพวัน

อาคารสิ่งก่อสร้างและบริเวณวัดได้จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ ตามประโยชน์ใช้สอยของวัด และของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมโดยแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส ที่มาทำนุบำรุงบำเพ็ญกุศล พุทธศาสนิกชนในบริเวณพุทธาวาสจะมีอาคารเสนาสนะและปูชนียสถานต่าง ๆ เช่น พระอุโบสถ อาคารประดิษฐานพระพุทธรูป รูปปั้นพระภิกษุที่ประชาชนเคารพบูชา เช่น รูปสมเด็จพระพุทธจารย์โต พรหมรังษี เป็นต้น บริเวณสังฆาวาสคือ บริเวณที่พระภิกษุสงฆ์พำนัก ได้แก่ กุฏิน้อยใหญ่ หอฉัน บริเวณที่เป็นที่บำเพ็ญกุศล ของพุทธศาสนิกชนมีอาคารเสนาสนะตลอดสิ่งก่อสร้างเช่น ศาลา การเปรียญ หอประชุม สำหรับเป็นที่ประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีหอสมุด โรงครัวใหญ่ ที่ท่านเปรียบเสมือนโรงพยาบาล ซึ่งมีหน้าที่รักษาโรค หิวที่เป็นกันทุกคน และโรงครัวเล็กซึ่งเปรียบเสมือนคนไข้หนักคือห้อง I.C.U. มีเครื่องมือ เครื่องใช้ ในการประกอบอาหารอย่างครบซึ่งท่านกล่าวว่า บางครั้งมีญาติโยมมาหาท่านจากต่าง จังหวัดไกล ๆ มาถึงวัดเที่ยงคืนทีเดียว ยังไม่ได้รับประทานอาหารมา ประกอบกับวัดอยู่ในชนบท จึงต้องเตรียมไว้เมื่อเวลาฉุกเฉิน ทำยที่สุดท่านให้ธรรมะที่แฝงด้วยคติธรรม มีฉาปนสถานโดย แยกออกไปเป็นสัดส่วนประกอบด้วย ศาลาบำเพ็ญกุศล เมรุเผาศพ บริเวณวัดมีต้นไม้พร้อมด้วย คำกลอนสอนใจ มีไม้ดอกไม้ประดับที่ให้ความร่มรื่น มีศาลาทำน้ำเพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถ เข้าไปนั่งพักผ่อนหาความสงบร่มรื่นทั้งกายและใจ

ผู้ที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดอัมพวัน

ผู้ที่พำนักอาศัยอยู่ในวัดเป็นประจำได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร แม่ชี และศิษย์วัด พระภิกษุในวัดหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยพระภิกษุที่บวชเป็นการถาวร คือ ทำธุระของศาสนาในวัดนั้น ๆ รวมถึงธุระของสงฆ์ในวัดและท้องถิ่นด้วย อีกส่วนหนึ่งคือพระภิกษุที่บวชชั่วคราวตามประเพณี นิยม แล้วลาสิกขาบทไปเป็นฆราวาส สามเณรคือ เยาวชนซึ่งบรรพชาเข้ามาเพื่อศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตามพระวินัยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ เด็กวัดคือ บุคคลที่เข้ามาอาศัยอยู่ในวัดเพื่อปฏิบัติ ธรรม ช่วยกิจการงานวัดและเพื่อศึกษาเล่าเรียนวิชาการในสถานศึกษาต่าง ๆ เพราะ ภูมิลำเนาอยู่ไกลสถานศึกษาจึงมาอาศัยพระ ปฏิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้กับวัดและพระภิกษุเมื่อ

สำเร็จการศึกษาเล่าเรียนแล้ว ก็ออกจากวัดไปประกอบอาชีพยังภูมิลำเนา หรือที่ใด ๆ อีก
ส่วนหนึ่ง

เจ้าอาวาสวัด

เจ้าอาวาสวัดนับเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในวัด มีหน้าที่ในการบำรุงรักษาวัดให้เป็นไป
ด้วยดี อันได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาเสนาสนะ อาคารและสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ และ
การศาสนา ปุชณียสถาน ปุชณียวัตถุในวัด ตลอดจนบริเวณวัด ซุ้มประตู เขื่อน ถนน
ลานวัด ฯลฯ อันอยู่ในที่วัดทั้งหมดเพื่อให้สิ่งเหล่านั้นสะอาดมั่นคงถาวร เป็นระเบียบเรียบร้อย
ร่มรื่น สบายตาสบายใจ หน้าที่ของเจ้าอาวาสในเรื่องนี้เป็นหน้าที่ในการดูแล การกวาดขัน สั่ง
การควบคุม ขอร้องชักจูงให้พระภิกษุ สามเณร คิษย์วัด ตลอดจนจนุทธศาสนิกชนแห่งวัดนั้น ช่วย
กันจัดทำ อะไรที่เกินกำลังก็อาจจะบอกรุณหรือขอร้องให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือลูกศิษย์ผู้เป็น
เจ้าของวัดนั้นช่วยเหลือทั้งด้านทรัพย์สินและกำลังกาย

นอกจากนั้นหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการให้ความสะดวกในการทำบุญบำเพ็ญกุศล
เนื่องจากวัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของประชาชน การทำบุญที่วัดจะแบ่งออกเป็นการทำบุญในวัน
ธรรมสวนะ หรือวันสำคัญทางพุทธศาสนาตามกาลประเพณีนิยม เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา
อาสาฬหบูชา เป็นต้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการจัดสถานที่ในวัด เป็นผู้
แนะนำและต้องเป็นผู้นำในพิธีให้ประชาชนเป็นผู้ตาม แล้วถ่ายทอดความคิดนั้นให้ผู้ตามรับไป
ปฏิบัติเป็นการกระทำ

พระมหาประยูกร ปยุตโต (2513 : 45) กล่าวว่า วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม
เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำทางจิตใจของ
ประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือ การร่วมมือกันประกอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมในด้าน
บริการนี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ความรู้สึกของประชาชนต่อพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการ
ต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือชาวบ้านทั่วไป สามารถเป็นที่ปรึกษา แนะนำชาวบ้าน บังจ้าย 3 อย่างที่
เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และเป็นผู้นำ
ทางด้านสติปัญญา

จากเหตุผลที่กล่าวอ้างมานี้ จะเห็นว่า พระสงฆ์ได้เข้าไปสัมผัสงานเพื่อการพัฒนาจิต
มามากแล้ว ดังตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงผลงานการพัฒนาจิตใจและสังคม ของพระสงฆ์
เจ้าอาวาสคือ

พระภิกษุวิสุทธคุณ เจ้าคณะอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน
เกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม
2471 ณ ตำบลม่วงหมี่ อ.เมือง จ.สิงห์บุรี เป็นบุตรคนที่ 5 ในจำนวน 10 คน บิดาชื่อ แห
มารดาชื่อ เจิม จรรยารักษ์ อุปสมบทเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2491 ณ วัดพรหมบุรี จ.สิงห์บุรี
โดยมีท่านเจ้าคณะพรหมนคราจารย์ วัดแจ้งพรหมนครเป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูถาวรวิริยคุณ
วัดพุทธารามเป็นวาจาจารย์

การศึกษา ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรมสรุปแยกสาขาได้ดังนี้
สามัญศึกษา โรงเรียนประชาบาลวัดศรัทธาภิรมย์
โรงเรียนสิงห์วิทยายน
โรงเรียนประจำจังหวัดสิงห์บุรี
โรงเรียนศิริสุทโธ
โรงเรียนสุวิฑดารามาต สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 4
เมื่อพ.ศ. 2487

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ທາ: ວາງ ສວນ ສີ ສິ ຊາມ (ເຈົ້າ ວາງ)

ตำแหน่งสมณศักดิ์

- รักษาการเจ้าอาวาสวัดอัมพวัน ต.พรหมบุรี อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี เมื่อ พ.ศ. 2500
- ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูปลัด จรัญ วิจิตรมโฆ เมื่อ 25 กรกฎาคม 2501
- ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร "พระครูภาวนาวิสุทธิ์" เมื่อ 5 ธันวาคม 2511
- ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอพรหมบุรี เมื่อ พ.ศ. 2518 ปัจจุบันอายุ 64 ปี
- ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น "พระภาวนาวิสุทธิคุณ" เมื่อ 5 ธันวาคม 2531

แต่เดิมนั้นประชาชนทั่วไปรู้จักท่านในนาม "หลวงพ่อจรัญ วิจิตรมโฆ" ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา 33 ปีท่านได้อุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อสังคม ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชน แนะนำแนวทางในการประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน ผลงานในด้านการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ปรากฏเป็นหลักฐานดังต่อไปนี้

1. ในปี พ.ศ. 2526 ได้รับโล่เกียรตินักสังคมสงเคราะห์ดีเด่นในสาขาสังคมสงเคราะห์ อาสาสมัครฝ่ายกิจการศาสนา
2. ในปี พ.ศ. 2528 ได้รับพระราชทานรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ในฐานะผู้ได้ทำคุณประโยชน์ต่อพุทธศาสนาด้านส่งเสริมชักชวนประชาชนให้มาปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง
3. ในปี พ.ศ. 2529 ได้รับเข็มพัฒนาเกียรตินัก "นักพัฒนาดีเด่นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง" จาก ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์
4. ในปี พ.ศ. 2531 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น "พระราชาคณะชั้นสามัญ" เป็น พระภาวนาวิสุทธิคุณเป็นกรณีพิเศษ
5. ในปี พ.ศ. 2534 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้คัดเลือกให้เป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 2523 ถึงปี 2533 สาขานักพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยได้รับโล่พระราชทานเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

กิจวัตรของพระภิกษุสงฆ์สามเณร

พระภิกษุคือ ผู้ที่ได้รับเอาพระธรรมของพระพุทธเจ้ามาศึกษาปฏิบัติ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของศาสนา ชีวิตของพระภิกษุสามเณรเป็นชีวิตของการฝึกอบรมตน และบำเพ็ญที่ตึงามต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรม ซึ่งวัดแต่ละวัดมีการจัดระเบียบของวัดแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับผู้นำในศาสนาของวัดนั้น ๆ เป็นผู้กำหนดระเบียบ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการฝึกอบรมตนตามหลักแห่งการปฏิบัติธรรมนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ (2514 : 425-427) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า พระภิกษุแม้จะเป็นผู้ขอ แต่ก็มีใช้ขอทาน ผู้ขอในที่นี้มีความหมายแต่เพียงว่า ไม่ปล้นสะดมเบียดเบียนเบียดเบียนของผู้อื่นมาเลี้ยงชีวิต ไม่ประกอบอาชีพ ไม่มีการค้าขาย เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต แต่จะขอเอาด้วยอาการแห่งสมณะ หรือผู้มีคุณธรรมของสมณะเป็นเครื่องตอบแทนอย่างเหมาะสมแก่เพศบรรพชิตมาเลี้ยงชีวิต ดังนั้นการเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยการบิณฑบาตเป็นสิ่งที่ได้มาด้วยสิทธิอันชอบธรรมของบรรพชิต เพราะบรรพชิตนั้นจักต้องเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยวัตถุปัจจัย ตามที่ผู้อื่นจะอำนวยความสะดวกด้วยความเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่ทำเอง ไม่สะสมเอง เพราะการทำเช่นนั้น เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งแก่การประพฤติพรหมจรรย์ พระไตรปิฎก อ. สตตก. 23/69/133 ได้กล่าวไว้ว่า ในการประพฤติเพศพรหมจรรย์ พระภิกษุพึงมีกิจกรรมที่ควรปฏิบัติมี 10 ข้อดังนี้

1. การบิณฑบาต ตามพระบาลีกล่าว "สพฺเพ สตุตา อาหารภูฏิติตา" สัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร (พระไตรปิฎกฉบับบาลี ขุ.ขุ.25/4/2)
2. การกวาดวัด คือการมีหลักเกณฑ์หรือมีนิสัยแห่งความสะอาดหมดจดทั้งภายนอกภายในร่างกาย
3. การปลงอาบัติ คือ การเปิดเผยความชั่วของตน ให้หมดจากความเป็นผู้มีความผิด ความชั่วติดตัว เพื่อการสำรวมระวังยิ่งขึ้น
4. การทำวัตรและสวดมนต์ คือ การกระทำตนให้สม่ำเสมอให้การทำงาน โดยเฉพาะในการมีคุณพระรัตนตรัย เป็นเครื่องระลึกประจำใจอยู่ตลอดเวลา
5. การชวนชวายในปัจจุบันและภาวนา มั่นนิวจินจารณาด้วยสติสัมปชัญญะในธรรมที่จะเป็นเครื่องคุ้มครองตน ให้พ้นจากภัยของกิเลส
6. การอุปฐากอุปัชฌาย์อาจารย์ คือ การเอาใจใส่อุปัชฌาย์อาจารย์ อันเป็นกำเนิดหรือที่มาแห่งความรู้และการปฏิบัติ ที่ดำเนินไปได้ราบรื่นในฐานะที่ท่านเหล่านั้นเป็น กัลยาณมิตร

7. การบริหารสิ่งของและร่างกาย คือการเอาใจใส่ปรับปรุงเครื่องใช้ไม่สอย ที่เป็นอุปกรณ์แห่งความเป็นอยู่สำหรับใช้ ให้พร้อมมูลอยู่เสมอ
8. การชวนชวายเป็นธรรมวินัย คือ พยายามศึกษาเล่าเรียนหลักวิชา ทั้งที่เป็นวิชาโดยตรงและวิชารอบตัว ทั้งที่เป็นวิชาบังคับและวิชาสำหรับทำได้ดั่งมียิ่ง ๆ ขึ้นไปเป็นพิเศษ
9. เอาใจใส่ของสงฆ์ และกิจสงฆ์ คือ การเอาใจใส่สมบัติของกลางและภาระกิจอันเป็นสิ่งที่จะต้องใช้ร่วมกัน หรือรับผิดชอบร่วมกัน
10. ดำรงตนให้น่ากราบไหว้ คือ การควบคุมตนเองให้อยู่ในภาวะ ที่ปราศจากมลทินโทษ จะได้เป็นที่ตั้งแห่งความผาสุกทั้งกายและใจ

กัจจัตถ์ทั้ง 10 ข้อพระภิกษุสามเณรควรปฏิบัติ เน้นมากสำหรับพระภิกษุชวณะ (คือผู้บวชใหม่) เพื่อฝึกอบรมให้เคยชิน ตัดนิสัยที่ดั่งงามสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างพระภิกษุ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2522 : 242) กล่าวว่า "พระภิกษุ คือ ผู้ที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงจากชนทุกชั้นทุกวรรณะ เพราะท่านได้ประพฤติตนให้เป็นเยี่ยงอย่างในทางที่ถูกต้องดั่งงาม ท่านเป็นผู้บริหารศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบในพระศาสนาด้วยการสั่งสอนเวไนยสัตว์ ดำเนินรอยตามแบบอย่างสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อนึ่ง ท่านยังเป็นผู้เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างทางโลก เข้ามาอยู่ในดินแดนของพุทธจักร เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งปวง"

กัจจัตถ์ประจำวันของพระภิกษุสามเณรวัดอัมพวัน

การดำเนินชีวิตของพระภิกษุสามเณรวัดอัมพวัน จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ พบว่า จตฺตัจฉัยอันได้แก่ อาหาร ที่อยู่ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ได้มาจากพุทธศาสนิกชน ผู้มีจิตศรัทธาถวายให้ กัจจัตถ์ประจำวันเริ่มตั้งแต่

03.50 น.	เสียงสัญญาณระฆัง ตีเพื่อทำวัตรเช้า
04.00 น.	พระภิกษุสามเณรมาพร้อมกันที่โรงพระอุโบสถ ทำวัตรเช้า ฟังการบรรยายธรรมจากพระอุปัชฌาย์ คือ พระภิกษุสามเณร
05.00 น.	ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
05.45 น.	ทำธุระกิจส่วนตัว เตรียมออกบิณฑบาต

- 06.00 น. พระภิกษุสามเณรทุกรูปไปพร้อมกันหน้าวัด เพื่อออกบิณฑบาตตามเส้นทางที่กำหนดไว้ 3 สาย คือ สายเหนือ (หมู่บ้านอัมพวันเหนือ) สายใต้ (หมู่บ้านอัมพวันใต้) และสายกลางเดินเทียบหน้าท่าแม่น้ำเจ้าพระยา พระภิกษุสามเณรเดินอุ้มบาตรเหล็ก ฝาทองเหลืองไปด้วย ตลอดเวลาเดินไปด้วยอิริยาบถอันสำรวมตามองต่ำไม่สวมรองเท้า เท้าก้าวเดินไปด้วยจังหวะที่เหมาะสมไม่เร็วหรือช้าจนเกินไป มีสติระลึกรู้ตลอดเวลา พระภิกษุบางรูปพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ในโลกเป็นลักษณะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อพระภิกษุสามเณรเดินถึงหน้าบ้านชาวบ้านจะพูดด้วยคำว่า "นิมนต์เจ้าค่ะ" พระภิกษุจะหยุดเปิดฝาบาตรปากชมขมิบด้วยบทที่ว่า (สัมภาษณ์พระทองสุก วิฑิตลีโล) "ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ฐาตุมัตตะเมเวตัง ยะทิงทั้งบิณฑะปาโต" แปลว่า การพิจารณาอาหารเพื่อฉันยังชีพไปวัน ๆ มิได้ฉันเพื่อความเอร็ดอร่อย บางครั้งเช่นวัดพระอาจมีดอกไม้ธูปเทียน ซึ่งชาวบ้านถวายเพื่อนำไปสักการะที่วัด การออกบิณฑบาตในตอนเช้าพระภิกษุสามเณรจะเดินเรียงลำดับตามอาวุโสกันแต่
- 07.00 น. พระภิกษุแต่ละสายเดินกลับถึงวัด มาพร้อมกันที่หอนั่ง โดยจะมี ไวยาวัจกร คือผู้ดูแลวัดเป็นผู้รวบรวมอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตมารวมกัน และจัดแบ่งอาหารออกเป็นสำรับ ๆ เมื่อจัดเสร็จไวยาวัจกรจะตีระฆัง
- 07.05 น. เสียงระฆังเป็นสัญญาณพระภิกษุสามเณร จะมานั่งตามลำดับที่ถูกแบ่งไว้เป็นวง ๆ พระภิกษุแต่ละรูปจะจัดการกับสำรับเช่น ตักข้าว รินน้ำแจก เพื่อจัดการเสร็จพระภิกษุทุกรูปจะพนมมือขึ้นพร้อมกันว่าบทถวายข้าวแก่พระพุทธเจ้า "อิมัง สุปพยัญชนะสัมปันนัง สาสิณัง โภชะนัง อุทะตัง จะรัง พุทธธัสสะ ปุเชมิ" แปลว่า (สัมภาษณ์พระทองสุก วิฑิตลีโล) ข้าพเจ้าขอบูชาโภชนาอาหารพร้อมแกงกับทั้งนี้อันประเสริฐแก่พระพุทธเจ้า จากนั้นลาข้าวพระด้วยบท "เสสัง มังคะลึง ยาจา มิ" แปลว่า ข้าพเจ้าขอรับประทานส่วนที่เหลืออัน

- เป็นมงคลนี้ จะต่อด้วยยะถาปัจจะยัง ไปจนจนเป็นการพิจารณาอาหารเพื่อยังชีพไปวัน ๆ
- 07.50 น. พระภิกษุสามเณรฉันภัตตาหารเสร็จ จะลุกขึ้นจากวงสำหรับเดินไปนั่งที่อาสนะของพระสงฆ์ และให้พรแก่ญาติโยมด้วยบท ยถา...สัพพีพร้อมกันด้วยความพร้อมเพรียง
- 07.55 น. เสียงระฆังใบใหญ่ดังเป็นสัญญาณเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ทำวัตรเช้าพร้อมกันอีกครั้งในโรงพระอุโบสถ
- 08.20 น. ทำวัตรเช้าเสร็จ
- 08.30 น. พระภิกษุสามเณรเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัด จากการสัมภาษณ์รองเจ้าอาวาส ทราบว่าพระภิกษุสามเณรจะมีความรับผิดชอบบริเวณที่อยู่อาศัยในเขตพุทธาวาสหรือในเขตสังฆาวาสของแต่ละองค์เช่น พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในโรงพระอุโบสถก็มีหน้าที่รักษาสิ่งของทำความสะอาดทั้งในและนอกบริเวณโรงพระอุโบสถ พระภิกษุสามเณรที่พักอยู่ในหอประชุม ศาลาการเปรียญ หรือแม้แต่ในกุฏิ น้อยใหญ่ก็ต้องทำความสะอาดกวาดใบไม้ กวาดลานวัดเป็นประจำทุกวัน
- 10.20 น. เสร็จจากภารกิจการทำความสะอาดรอบบริเวณวัด จากนั้นทำภารกิจส่วนตัว
- 11.00 น. เสียงระฆังเป็นสัญญาณเพล พระภิกษุสามเณรห่มจีวรอย่างเรียบร้อยไปพร้อมกันที่หลังกุฏิท่านเจ้าอาวาส เมื่อพระภิกษุสามเณรมาพร้อมกัน จะเดินเรียงแถวตามอาวูโสกันเตไปที่หอฉัน เพื่อฉันภัตตาหารเพลในบางวันก็จะมีพุทธศาสนิกชนที่มีความประสงค์จะทำบุญเลี้ยงพระเพลทั้งหมดวัด (ซึ่งพระภิกษุสามเณรที่บวชในพรรษา ปี 2534 มี 84 รูป) หรือบางวันเจ้าภาพมีวัตถุประสงค์จะเลี้ยงเพลพระทั้งวัดแม่ชี และผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน แต่ถ้าไม่มีเจ้าภาพเลี้ยงพระเพล ก็เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องออกเงินให้แม่ครัวก็คือ ชาวบ้านและแม่ชีเป็นผู้ทำอาหารเลี้ยงเพล

- 12.00 น. ฉันทภัตตาคารเสด็จพระภิกษุสามเณรจะเดินเรียงตามอาวูโสภันเต กลับไปเช่นเดิม เมื่อถึงกุฎองค์ใดก็จะแยกแถวออกไปเพื่อทำภาระกิจส่วนตัว เช่น ชักฉีวร กวาดกุฎเป็นต้น
- 14.00 น. เสียงระฆังเป็นสัญญาณให้พระภิกษุสามเณรวะ (คือผู้บวชใหม่ในปี พ.ศ. 2534) ไปพร้อมกัน ณ ศาลาอภิธรรมเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดพรรษา และก่อนออกพรรษาพระภิกษุสามเณรจะต้องสอบพระวินัยด้วย ถ้าเป็นวันโกนและวันพระจะหยุดเรียนพระวินัยเพื่อต้องการให้พระภิกษุและสามเณร ต้องทั้งแม่ชีและผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ปฏิบัติธรรม จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนและการสัมภาษณ์ พระภิกษุภานาวิสุทธิคุณ พบว่า ในวันโกนและวันพระเป็นวันที่อุทิศส่วนบุญกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วได้ดีที่สุด วันโกนคือวันก่อนวันพระหนึ่งวัน จะมีพุทธศาสนิกชนนิยมทำบุญใน 2 วันนี้มาก ณ วัดอัมพวัน
- 16.30 น. เสร็จสิ้นจากการเรียนพระธรรมวินัย
- 17.00 น. เสียงระฆังเป็นสัญญาณ พระภิกษุสามเณรไปพร้อมกันที่โรงพระอุโบสถ เพื่อทำวัตรเย็น (ถ้าเป็นวันพระจะต้องฟังเทศน์จากพระอุปัชฌาย์คือพระภิกษุภานาวิสุทธิคุณ เจ้าอาวาส) โดยจะมีอุบาสก-อุบาสิกา มาฟังเทศน์กันมากมายในวันนี้
- 18.00 น. ปฏิบัติภาระกิจส่วนตัว
- 20.00 น. ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
- 22.00 น. จำวัด

ความหมายของการตีระฆัง

ความหมายของการตีระฆังที่ใช้เป็นสัญญาณทั้งหมดมี 3 ใบ คือ

ใบที่ 1 เสียงแหลมเล็กใช้สำหรับตีรวมพระเวลายังงานเช่น ก่อนเวลาฉันเพล หรือรวมพระเพื่อปฏิบัติศาสนกิจในโรงพระอุโบสถการตีระฆังใบที่ 1 จะเริ่มตีจากตีช้า ๆ แล้วหยุดไปเลยคือ หยุดให้เสียงกังวลของระฆังหายไป แล้วจึงเริ่มตีช้า ๆ ทีละครั้ง ค่อย ๆ เร็วขึ้น เร็วขึ้น เรียกว่า 1 ลา การตีระฆังแต่ละครั้งจะต้องตีถึง 3 ลา

ใบที่ 2 เสียงเล็กแต่กังวาลใช้ตีตอนทำวัตรเช้าเวลา 08.00 น. ลักษณะการตีเหมือนใบที่ 1 ทุกประการ

ใบที่ 3 เสียงทุ้มกังวาล ใช้ตีรวมพระภิกษุ-สามเณรในการทำวัตรตอนตี 4 และตีในช่วงทำวัตรเย็นในเวลา 17.00 น. ลักษณะการตีเหมือนใบที่ 1 ทุกประการ

ในช่วงเข้าพรรษาของทุกปี พระภิกษุสามเณรจะผลัดเปลี่ยนเวรกันมาตีระฆังตอนตี 4 โดยเริ่มต้นจากรองเจ้าอาวาสเรียงตามอาวุโสกันจนถึงสามเณร ในกรณีที่พระนวกะ (คือผู้บวชใหม่ในปี 2534) ตีระฆังยังไม่เป็นก็จะวานให้สามเณรที่บวชอยู่ก่อน 1 พรรษาขึ้นไปเป็นผู้ขึ้นไปตีแทน จนกระทั่งครบ 1 พรรษา แต่การตีระฆังตอนตี 4 ยังคงมีอยู่จนถึงวันลอยกระทง เมื่อดับเทียนจำนำพรรษาลงก็จะถือเป็นการสิ้นสุด การตีระฆังทำวัตรเช้าตอนตี 4 เสียงระฆังไม่ได้มีประโยชน์เพียงพระภิกษุสามเณรเท่านั้น แต่ยังคงมีประโยชน์แก่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงในบริเวณวัด เสียงระฆังยังเป็นการบอกเวลา ให้ทำภาระกิจในตอนเช้า เช่นตื่นหุงข้าวเพื่อใส่บาตร และหุงหาอาหารให้บุตรหลานได้ทานก่อนไปโรงเรียน ส่วนเสียงระฆังในตอนเย็นก็เป็นการบ่งบอกถึงการเลิกภาระกิจจากการทำงานอีกด้วย (พระปลัดประสิทธิ์ สิริปัญญา : สัมภาษณ์ 12 ตุลาคม 2534) รองเจ้าอาวาสวัดอัมพวัน

บทบาทของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาจิตใจ

พระสงฆ์ได้เกี่ยวข้องและดำเนินการพัฒนาชนบทไทยมาเป็นเวลานาน เนื่องจากว่าเมื่อกว่าถึงการพัฒนาในความหมายที่กว้างที่สุดคงจะนึกถึงเรื่อง การพัฒนาในชนบททั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมซึ่งเป็นการพัฒนาด้านวัตถุ การพัฒนาในรูปแบบนี้จึงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันโดยทั่วไปว่า เป็นการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพจิตใจ วัฒนธรรม และสภาพทั่วไปของชนบท เป็นการพัฒนาที่มุ่งตอบสนองความต้องการ desire กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการเป็นสำคัญ และเป็นการพัฒนาที่ละเลย การพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจิตสำนึกต่อประชาชน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2519 : 47-49)

พระศรีสุทโธลี (2516 : 58-63) กล่าวว่า การเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ มีบทบาทมากขึ้นในระยะ 4-5 ปี เพราะงานสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรงคือ การสงเคราะห์ด้านจิตใจเป็นหลัก ส่วนงานสงเคราะห์ทางวัตถุมีโดยทางอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของมาบริจาคแบ่งปันกันแต่เป็นกิจกรรมชั่วคราว ส่วนการสงเคราะห์ทางจิตใจที่พระสงฆ์ทำได้คือ

1. การให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นสิ่งที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ
2. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ ด้วยการประพฤติเป็นตัวอย่างตลอดจนสามารถทำให้วัดเป็นที่ร่มเย็น เป็นองค์ประกอบที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจ
3. การให้คำปรึกษาด้านอื่น ๆ เช่นทางวิชาการ
4. พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำในท้องถิ่น จะเป็นผู้ชี้แนะช่องทางเสนอแนะความคิดริเริ่ม เป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงาน ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านได้ ถ้าพระสงฆ์มีความรู้เตรียมพร้อมจะให้ความอบอุ่นแก่ประชาชนได้
5. บำรุงขวัญประชาชน การประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาชนทั่วไป เพื่อปลอบประโลมจิตใจ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 จึงเพิ่มเป้าหมายการพัฒนาจิตใจ เป็นเป้าหมายที่สำคัญในการแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ของคนในชาติคือประมาณร้อยละ 95 ด้วยการเพิ่มจำนวนพุทธศาสนิกชนเข้าฟังธรรมและปฏิบัติธรรมในวัด โดยประสานงานกันทั้งทางสถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันอาชีพต่าง ๆ ทั้งทางราชการและเอกชน เพื่อให้พุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชน ส่วนเยาวชนนั้นให้มีการเรียนธรรมะศึกษาทุกระดับ โดยให้มาศึกษาสิ่งที่เป็นแก่นแท้ของศาสนา คือ "ธรรมะเพื่อการดำรงชีพที่ดีงาม" (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525 : 130)

ฉะนั้นการพัฒนาบุคคลให้มีคุณธรรมทั้งทางกาย จิตใจ และสติปัญญาตามแนวคำสอนของพระภิกษุสงฆ์ที่ยึดแนวการปฏิบัติตามหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นการพัฒนาจิตใจที่สำคัญยิ่ง เพราะตามหลักศาสนาถือว่า มนุษย์จะคิดหรือมีพฤติกรรมอย่างไรนั้นเนื่องมาจากใจ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก (ช.ธ. 25/11/17) ว่า :- "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็น

หัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ" พฤติกรรมทั้งหลายย่อมเนื่องมาจากใจ เมื่อใจคิดรู้สึกอย่างใดการดำเนินชีวิตหรือพฤติกรรมของบุคคลย่อมเป็นไปตามพื้นเพของใจกำหนด ฉะนั้นการพัฒนาบุคคลหรือการพัฒนาจิตใจ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้มีคุณภาพ มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และปฏิบัติแต่สิ่งดีงามเพื่อตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ให้เจริญก้าวหน้ารวมทั้งการเห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน อันเป็นพื้นฐานนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต่อไป

พระราชันท์มณี (2517 : 3) กล่าวว่า "การพัฒนา คือ การทำให้เจริญขึ้น และในทางพุทธศาสนาสอนให้พัฒนาจิตใจซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ต้องพัฒนาจิตใจของประชาชนให้ตื่นตัวให้ก้าวหน้าในทางธรรมเร่งให้ปฏิบัติธรรม เร่งให้ศึกษาธรรม การพัฒนาจิตใจต้องส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสงบด้วยอำนาจธรรมอย่างแท้จริง เพราะคนเราถ้าเข้าถึงการปฏิบัติธรรมแล้ว จะรู้จักคุณค่าของชีวิตรู้ว่าเกิดขึ้นมาเพื่ออะไร อยู่เพื่ออะไร สิ่งดีงามอันควรทำนั้นคืออะไร พระสงฆ์ต้องช่วยให้คนฉลาด รักความก้าวหน้า รู้จักการใช้ปัญญาพิจารณาตนเองให้มากขึ้น ชักนำความเชื่อเหลวไหลออกไปให้อุบาสก-อุบาสิกามีศรัทธามีศัลยบริสุทธิ ไม่ถือมงคลด ตีนช้าว เชื่อกรรม เมื่อประพฤติกกรรม ธรรมก็รักษาเราคุ้มครองเราให้พ้นภัย

ฉะนั้นบทบาทความเป็นผู้นำในด้านการพัฒนาจิตใจโดยมีพระภิกษุสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและจูงใจคนให้เข้าร่วมในกิจกรรม ผลจากการเข้าร่วมทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยใฝ่มน้าวจิตใจให้กระทำแต่ความดี ซึ่งเป็นผลต่อการพัฒนาจิตใจ พัฒนาความคิดเห็นของประชาชน จากความเป็นผู้มีความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ของท่านทำให้เกิดโครงการขึ้นหลายโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนคือ

1. โครงการอบรมพัฒนาจิตใจ โดยเปิดอบรมเป็นรุ่นแรกในปี พ.ศ. 2525 มีกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา กลุ่มข้าราชการทหาร ตำรวจ ครู ประชาชน กลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการค้าขาย กลุ่มอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ และกลุ่มเอกชนเป็นต้น จำนวนผู้เข้ารับการอบรมปีแรกรวมทั้งสิ้น 5,812 คน และดำเนินมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน ระยะเวลาที่ให้อบรมนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ที่เข้ารับการอบรมที่ว่างจากกิจการงานอาจจะเป็น 3 วัน 5 วัน 7 วัน แล้วแต่ความสะดวกของผู้ที่เข้ารับการอบรม ลักษณะของโครงการเป็นภาคปฏิบัติ (คือ การปฏิบัติวิปัสสนา

ဘုရားရှင် (မြတ်စွာ) (ရတနာ)

สถิติผู้ใช้หอประชุมอเนกประสงค์ภาวนา-กรศรีทิพา ในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนา 3 กิจกรรม
 วัดอัมพวัน ตำบลพรหมบุรี อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
 ระหว่างปี พ.ศ. 2525-2533

พุทธศักราช	ประชาชน	นักเรียน/นิสิต นักศึกษา	ครูอาจารย์	ข้าราชการ- พลเรือน	ทหาร	ตำรวจ	พระภิกษุ สามเณร	กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	คนงาน เจ้าหน้าที่	รวมจำนวน คณะ	รวมจำนวนคน
2525	1,416	3,644	382	-	120	-	250	-	-	28	5,812
2526	1,263	3,769	310	-	731	120	439	-	-	43	6,632
2527	5,104	3,103	323	60	148	-	361	-	-	70	9,099
2528	3,264	2,755	638	433	476	-	438	-	-	65	8,004
2529	3,543	1,984	563	342	1,308	-	861	-	-	68	8,601
2530	3,225	2,152	647	488	737	80	655	336	166	71	8,486
2531	2,494	3,602	391	404	1,988	-	455	-	55	68	9,389
2532	1,663	4,258	243	204	1,572	-	474	-	135	61	8,549
2533	4,524	4,798	2,827	855	529	-	1,223	-	95	87	14,851
รวม	26,496	30,065	6,324	2,486	7,609	200	5,156	336	451	561	79,423

หมายเหตุ ทั้งนี้ไม่นับรวมกับจำนวนผู้ใช้ในด้านพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีจำนวนมาก

ที่มา : พระภาวนาวิสุทธิคุณ ญาณแห่งกรรม-ปฏิบัติธรรม เล่ม 5 (กรุงเทพมหานคร : ทอริตเตชการพิมพ์, 2534)